

פסיכולוגיה הומוסקסואלית בעידן המודרני : האם הפסיכולוגיה כממסד לוקחת
אחריות חברתית ומעורבות פוליטית בהקשר למיעוטים מיניים?

מגישים :

יעל דהן

מורן ענתבי

במסגרת קורס : סמינר עיוני בפסיכולוגיה, אחריות חברתית ומעורבות פוליטית

בית הספר לפסיכולוגיה

המרכז הבינתחומי הרצליה

פסיכולוגיה הומוסקסואלית בעידן המודרני : האם הפסיכולוגיה כממסד לוקחת אחריות חברתית ומעורבות פוליטית בהקשר למיעוטים מיניים?

"אלאן בן ה-34 פנה לטיפול מפני שחש דיכאון עמוק לגבי עצמו, ולא ידע האם הוא הומוסקסואל או הטרוסקסואל. התנסותו המינית עם נשים הייתה מועטת, ופעילותו המינית העיקרית תוארה כחוויות הומוסקסואליות בודדות עם פרטנרים שונים". התיק נסגר כאשר אלאן מתארס לאישה. בתגובה פרסמו מטפליו: "היות ונמצא בתהליך ההעברה אבא אידיאלי, מגן ומנחה, אלאן יכול כעת לפתח חזון ברור לגבי עתידו כאב וכבעל... עם הצלחה קשה להתווכח" (Stolorow & Trop, 1992).

המקרה המדובר, הוא אחד מן המקרים הבוטים בספרות המאפשרים להדגים כיצד הומופוביה, מודעת או לא מודעת, עשויה להוביל מטפל לכוון באופן אקטיבי את מטופלו (השרוי בקונפליקט באשר לנטייתו המינית) לבחור בדרך הטרוסקסואלית, שאינה בהכרח הבחירה הטובה ביותר עבורו. לכאורה, ממבט ראשון מקרה זה אינו יוצא דופן בתוך השיח הפסיכותרפויטי ביחס להומוסקסואלים כפי שהיה מקובל לפני 60 שנה. יחד עם זאת, בהתרחש מן התאריך בו פורסם, ובהינתן כי היה זאת כמעט 20 שנה לאחר הוצאת המושג הומוסקסואליות כהפרעה נפשית ממדריך ה-DSM, מתבקש לשאול: האם תופעה זו היא נחלתן של גישות אורתודוקסיות אשר "אבד עליהן הכלח", או שמא מדובר בתופעה ערה ובת קיימה? האם הפסיכולוגיה נותרה בבסיסה בעלת הטיה הטרוסקסיסטית? מהי המעורבות הפוליטית (במובנה הרחב) של הפסיכולוגיה¹ בביטול הנזקים החברתיים שכוננה והנציחה כלפי הומוסקסואלים², ובעיצוב מחדש של דעת הקהל? במאמר זה נסקור את השינויים ההיסטוריים שחלו בעמדה הפסיכולוגית כלפי הומוסקסואלים עם הופעתה בשלהי המאה ה-19 ועד היום. נציג את ההקשרים המקצועיים, והחברתיים-תרבותיים, שבמסגרתם התחולל המהפך במדיניות הפסיכולוגית. לאחר מכן נציג גישות שונות שמתוכן התעורר הנרטיב הביקורתי פוליטי. לבסוף, נציג את ההישגים והפערים שנתרו לפסיכולוגיה על מנת למלא את תפקידה כסוכנת שינוי חברתי, ונציין מספר דרכים שעשויות לתרום במיקסום מעורבותה של הפסיכולוגיה בהשוואת מעמדם של הומוסקסואלים.

¹ פסיכולוגיה תשמש במאמר זה כקיצור המתייחס גם לתחום הפסיכיאטריה, וכן לדיסציפלינות

קשורות כדוגמת מקצועות בריאות הנפש, ומדעי ההתנהגות באופן כללי.

² המונח הומוסקסואלים ישמש כקיצור המתייחס גם ללסביות, ביסקסואלים, וטרנסג'נדרים.

לאורך ההיסטוריה תפיסות לגבי מיניות קושרו לשינויים חברתיים ופוליטיים והדגימו את שימור הסטאטוס קוו ; עד המאה ה-19 חברויות רומנטיות ומלאות תשוקה בין נשים נתפסו כחלק נורמאלי ובריא מחייהן של נשים מהמעמד הבינוני (Jeffieys, 1985 as cited in) (Kitzinger, 1994). במקרים נדירים בהם הוזכרו יחסי מין בין נשים, התייחסו לכך בשוויון נפש וכהכנה לקראת הנישואין (Cook, 1979, as cited in Kitzinger, 1994). התפיסה הייתה דומה גם באשר למערכות יחסים רומנטיות בין גברים, כאשר התנהגות זו לא נראתה "כעברה שיש להעניש עליה", אלא כתיאור של אדם הכולל רגשות, שימוש יתר באמצעים ססגוניים, לבוש, התנהגות, ואף תכונות פיזיולוגיות (D'Emilio & Freedman, 1988). כל זה השתנה, במהלך התקופה הויקטוריאנית של המאה ה-19, כאשר מנגנונים דתיים ומשפטיים החלו להטיף בעד פוריטניות מינית, ולהחרים כל צורה של התנהגות מינית החורגת מתכליתה האבולוציונית - רבייה והעמדת צאצאים (Herek, 2010). הגדרת מעשי סדום כללה קשת רחבה של התנהגויות (אוננות, יחסי מין על בעלי חיים, התנהגויות הטרוסקסואליות לפני או מחוץ לנישואין, התנהגויות מיניות בין בעל לאישה שלא כללו חדירה וגינאלית) לרבות הומוסקסואליות, ונאסרה על פי חוק (פוקו, 1996). מגמה זו אף התחזקה לקראת סוף המאה ה-19, עם עלייתן של פמיניסטיות מהגל הראשון, אשר ביקשו להילחם בעוולות חברתיות כגון מתירנות מינית, ולעודד את טוהר המידות. אף על פי כן, האמונה כי אנשים יכולים להיות מוגדרים על ידי ההתנהגויות המיניות שלהם השיגה דומיננטיות בשיח הפסיכולוגי רק בראשית המאה ה-20, עם המשגתו של פרויד התנהגות הומוסקסואלית והטרוסקסואלית, במונחים של התפתחות פסיכו-סקסואלית אופטימאלית (Freud, 1953). פרויד אומנם לא האמין כי הומוסקסואליות היא מחלה נפשית, אך ראה ביחסים הטרוסקסואלים את הביטוי הבוגר והבריא של הקשר בין אהבה ויחסי מין (Freud, 1951). בכך יצרה הפסיכואנליזה, ואולי שלא במתכוון, דיכוטומיה חדשה לפיה הטרוסקסואליות הושוותה עם נורמאליות והומוסקסואליות הושוותה עם מחלה. עד ל-1940 הפסיכואנליזה האמריקנית - אז מסגרת העבודה הפסיכיאטרית הדומיננטית - מנתקת מגע עם פרויד (Bayer, 1987). בהשפעת לא מעט מרעיונותיו של גלטון באשר להיררכיה פנימית של קבוצות אנושיות (Hammack & Windell, 2011) ועל ידי ניצול דוגמטי של דבריו של פרויד, מאמצת הפסיכואנליזה האמריקנית את ההשקפה שבני אדם הם הטרוסקסואלים מטבעם (ולא בייסקסואליים כפי שטען פרויד)

ושהומוסקסואליות (המייצגת תגובת פחד כלפי בני המין השני) היא הפרעה פתולוגית (Bayer, 1940; Rado, 1987). בספרו *תולדות המיניות - הרצון לדעת* תיאר מישל פוקו (1996) את המעבר בשליטה בתחום המיניות מידיים דתיות לידי הרפואה הפסיכיאטרית: "הומוסקסואליות הופיעה כצורת מיניות ביום שבו סולקה מתחום מעשי הסדום לעבר סוג של אנדרוגיניות פנימית, הרמפרודיטיות של הנפש. המעורבים במעשי הסדום נחשבו למי שמעדו ושבנו וחטאו. ההומוסקסואל הוא עתה זן בפני עצמו". הצורך לאתר את "הגורמים" ל"מחלה", הוביל להתעניינות אקדמית הולכת וגוברת בחיי מין מתוך תפיסה רפואית (Hirschfeld & Lombardi, 1991). תפיסה זו הביאה חוקרים להסיק כי תהליכים ביולוגיים לא רק משפיעים על הבדלים בהתפתחות אברי הרבייה האנושיים, אלא גם משפיעים על המבנה האנטומי של המוח, וכפועל יוצא על תפקודים קוגניטיביים (Tiefer, 1988). לפיכך, אוריינטציה מינית הוגדרה כבעלת בסיס ביולוגי, המעצבת דחפים מיניים כמו גם את הבחירה בבן הזוג (Diamond, 1965). להערכתנו, היות ונתפסה כאובייקטיבית ומדעית, ניצלה התפיסה הרפואית את מעמדה כמקור סמכות בעיני רבים, על מנת להנציח אידיאולוגיות פוליטיות וחברתיות. כך למשל, בהשפעת תפיסה זו, החלו סקסולוגים לגבש התנגדויות לרעיון של ילודה בקרב נשים לסביות במטרה למנוע העברת הומוסקסואליות מדור לדור (Ellis, 1897). בד בבד, אחת מתרומותיה הנוספות של הפסיכואנליזה לענייננו, היא שבהשפעתה החלה מיניות להיות מוגדרת כביטוי להנאה (Kitzinger, 1988). בהינתן כי הנאה נתפסה כחלק טבעי מהתנהגות האדם, מיניות הפכה מרכיב חשוב בזהותו של האינדיבידואל. תפיסה פסיכולוגית אינדיבידואליסטית זו של העצמי, והמיניות בתוכה, הובילה לשלילת ההקשר החברתי תרבותי (Henriques, Holloway, Urwin, Venn, & Walkerdine, 1984; Kitzinger, 1988), ושאבה את תמיכתה מן הקבוצות הדומיננטיות, הידועות כמערפלות את דינאמיקת יחסי הכוחות ואת תוצאותיהם (Henriques, Holloway, Urwin, Venn, & Walkerdine, 1984). לטענתו של פוקו (1996), תמיכה זו אשר התקבלה מידי הקבוצות החברתיות בעלות הכוח (להלן הבורגנות והאליטה הפוליטית) נבעה מתוך אינטרס לקדם דעת קהל אנטי-הומוסקסואלית, ובכך לשמר ערכים החשובים בעיני הבורגנות כדוגמת מוסד הנישואים ההטרוסקסואלי. יתרה מכך, לאורך השנים מחלוקות בין פסיכולוגים בתחום היחסים ההומוסקסואליים נסבו סביב היבטים מתודולוגיים, בהתעלם מאמונות חברתיות ודעות קדומות רווחות, או מהצורך לייצר אלטרנטיבות טיפוליות שיולידו הזדמנויות לשינוי חברתי קיצוני, דבר

שהמשיך וחיזק את המודל הרפואי (פתולוגיזציה) כנורמה (Kitzinger, 1990a). לפיכך, בהעדר סמכות בעלת עוצמה פוליטית (במובן של יחסי כוח) שתעמוד לצידם ותגן עליהם, הלכה ופרחה ההומופוביה החברתית ואיתה השנאה המודעת כלפי הומוסקסואלים בתוך ומחוץ לשיח הפסיכולוגי.

אבחון וטיפול

אם כן, פתולוגיזציה הייתה הגישה השלטת בפסיכולוגיה כלפי הומוסקסואליות מראשית המאה ה-20, ועם הוצאתו לאור של ה-DSM (המדריך האמריקאי לסווג ואבחון הפרעות נפשיות) בשנת 1952, אף נכללה בו תחת הערך "סטייה מינית" (Clarke, 2008). על פי המודל הרפואי לכל "מחלה" יש למצוא "תרופה", וכך נעה הפסיכולוגיה בחיפוש אחר הטיפול שישבי את "הסוטים" בחזרה אל "הנורמאלי". אולם ראשית נדרש היה לאבחן אותם, וכך בין שנות ה-30 לשנות ה-50 השיטה העיקרית ל"חשיפת" הומוסקסואליות הייתה שימוש במבחן השלכתי מסוג רורשאך (Hegarty, 2003). כך לדוגמה, פיתח Wheeler (1949) כתמי רורשאך מיוחדים לזיהוי הומוסקסואלים, מהם הרכיב את פרופיל הגבר ההומוסקסואל כ"פרנואידי, בעל דעות פוגעניות כלפי אנשים ובייחוד כלפי נשים, המלווה בסממנים נשיים". כמו כן, במאמץ להרחיב את הידע עבור הפרקטיקה, חוקרים ביססו את מאמריהם על מקרים של אנשים שטופלו בקליניקות, בתי חולים פסיכיאטריים או בתי סוהר (Kimmel & Browning, 1999), ופרסמו רציונאליים פסאודו-מדעיים המעודדים אפליית הומואים בחברה (Blechner, 1993). לאחר האבחון נהוג היה לנסות ו"לרפא" הומוסקסואלים באמצעות פסיכותרפיה או פסיכואנליזה, כאשר המקצינים נהגו להשתמש במגוון שיטות המרה (Duberman, 1991). במסגרת שיטות אלו, כדוגמת "שטיפת המוח" (Directive-Suggestive), נהגו פסיכואנליטיקאים לעזוב את העמדה האנליטית המסורתית של חוסר ישירות וטבעיות, לדכא באופן אקטיבי התנהגות הומוסקסואלית, ולעודד התנהגות הטרוסקסואלית (Socarides, 1968). מטפלים הנמנים על דיסציפלינה זו כדוגמת Ovesey (1969) המליצו "לבסס אצל המטופל כבר בתחילתו של הטיפול את ההבנה שהומוסקסואליות היא פתולוגיה, אך שניתן להירפא ממנה ולטפל בה". אחרים קראו לאמץ את תהליך הדה-הומוסקסואליות ("Dehomosexualization Process"), במסגרתו יש "להפציץ" את המטופל בתחושת אשמה שתדחוף אותו לידי התנהגות הטרוסקסואליות (Bieber, 1965);

(Hatterer, 1970; Socarides, 1968). בהתרחש מסקר שערך Mitchell בשנת 1981 על הכתיבה המצוטטת ביותר העולה מטיפולים פסיכואנליטיים בהומוסקסואלים בין השנים 1961-1981, נחשפו ההוראות הבאות: "לא רק שהמטפל צריך לקחת עמדה ברורה כנגד התנהגות הומוסקסואלית, אלא גם שכל טיפול משמעותי במטופלים אלה חייב להיות בעל תפיסה שכזו". כאשר המאמצים הפסיכותרפיים לשנות את נטייתם המינית לא הניבו פירות, הומוסקסואלים רבים נכפו לעבור את אחד או יותר מבין הטיפולים הבאים: התניות בשילוב עם סמים מעוררי בחילות, הורמונים, שוקים חשמליים, כריתת אונה (Lobotomy), אשפוז וסירוס (Feldman, 1966). כישלונות בניסיונות אלה הובילו הומוסקסואלים רבים להתאבד (Herek, 2010). יחד עם זאת, אין לתלות את האשמה בכישלון הטיפולי בהומוסקסואלים רק במטפלים הקיצוניים המתוארים מעלה (e.g., Bieber, 1965), אלא נדרש להתבונן באופן ביקורתי דרך עדשה רחבה יותר על הפסיכואנליזה ככלל. לאורך ההיסטוריה מטפלים ומוסדות טיפוליים שייכו חשיבות רבה ל"ניטראליות" בסטינג הטיפולי, שהיא על פי פרויד: "על המטפל לשמור לחלק את תשומת ליבו בצורה שווה ומרחפת כאשר הוא מתמודד עם דחפים מתחרים בנפשו של המטופל, ולהימנע מגיבוש דעה בטרם הזמן" (Freud, 1926, 1962). לדעת Frosh (2007), הניסיון להציג את אותה הניטראליות כ"מוכנות להתמודד עם כל אשר יבוא, מטריד ככל שיהיה", ולא ככישלון להתערב בפוליטיקה, היא אידיאליזציה ברורה. בדומה לכך, נטען כי תשומת לב שווה ומרחפת, העושה עצמה זמינה לכל דבר, עשויה להפוך למצב של חוסר שיפוטיות בעלת נטייה אוטומטית לתמוך באידיאולוגיות קיימות (Layton, Hollander & Gutwill, 2006). לפיכך, נראה כי טיפול בשיטת המרה כזו או אחרת, התומכת, ואף עוזרת להבנות את הסטאטוס קוו, אינו חמור יותר מהנסיגה אל הניטראליות, אשר אינה אוספת את הרמזים, או מבחינה בהקשרים לאירועים פוליטיים. אף לא אחד מהם אינו קורא תיגר על הדיכוי, ומכאן כי שניהם כאחד מהווים כישלון אינטלקטואלי של הפסיכותרפיה כמו גם כישלון של אחריות חברתית בכלל.

תחילתו של שינוי: שנות ה-60-70

החל משלהי שנות ה-40 ועד לראשית שנות ה-80 של המאה ה-20 חלה נקודת מפנה בגישתה של הפסיכולוגיה כלפי הומוסקסואליות, ונראה כי ניתן להציע שני הסברים אפשריים לכך. ההסבר הראשון קשור בתחום המקצועי: בשנת 1948 התפרסם מחקרו המפורסם של Kinsey

אשר מצא כי התנהגויות הומוסקסואליות בקרב גברים היו נפוצות בהרבה ממה שנהוג היה לחשוב (דווחו על ידי למעלה משליש מתוך 18,000 משתתפי המחקר), ובכך עורר הדים בשיח המדעי הפופולארי באשר לתפיסת הומוסקסואליות כפתולוגיה (Kinsey, Pomeroy & Martin, 1948). אולם, ללא ספק, האתגר המשמעותי לנרטיב המחלה נוצר בתוך תחום הפסיכולוגיה עם פרסום מחקרה החלוצי של Evelyn Hooker (1957) בארה"ב. Hooker התיידדה עם מספר גברים הומוסקסואלים בלוס אנג'לס ובעזרת קשריה עמם, הצליחה לגייס מדגם מזווג של 30 הומוסקסואלים ו-30 הטרוסקסואלים. לאחר שהעבירה להם סדרת מבחנים השלכתיים מסוג רורשאך, היא ביקשה משלושה קלינאים מוכרים לקבוע מי מהנבדקים הוא הומוסקסואל (על פי מדדי הסתגלות כללית לעומת פסיכו-פתולוגיה). אולם אף אחד מן המומחים לא הצליח להבדיל בין המבחנים של שתי קבוצות הגברים. בפרסומה במגזין היוקרתי *Journal of Projective Techniques* הציעה שלוש מסקנות עיקריות בהתבסס על מחקר זה:

1. הומוסקסואליות כישות קלינית אינה קיימת. צורותיה רבות כשל הטרוסקסואליות.
2. הומוסקסואליות עשויה להיות סטייה מהדפוס המיני, אולם היא נמצאת בטווח הנורמאלי מבחינה פסיכולוגית.
3. התפקיד של צורות מסוימות של תשוקה והבעה מינית במבנה והתפתחות האישיות עשוי להיות פחות חשוב ממה שהונח קודם לכן (Hooker, 1957). מחקרה של Hooker הוא דוגמא דרמטית ויוצאת מן הכלל בהשוואה למחקרים אחרים אשר התפרסמו בין שנות ה-30 לשנות ה-70 בפסיכולוגיה. מעבר לתרומתה בשינוי השיח הדיסציפלינארי אודות השלכות ומשמעויות של התנהגות הומוסקסואלית, מחקרה ייצג צורה של אקטיביזם מדעי מתוחכם במסגרתו חיפשה להשתמש בכלים הנוכחיים שלמדע יש להציע, על מנת לשנות את הצורה בה מתייחסים לקבוצות נחותות - מהלך קיצוני בהשוואה לקונצנזוס הפסיכולוגי הנהוג באותה תקופה. יחד עם זאת, על אף מחקרה של Hooker, מרבית המחקרים האמפיריים בתחום הפסיכולוגיה של שנות ה-60 המשיכו לתמוך בגישה הפסיכולוגית השלטת (Hammack & Windell, 2011). כמעט כעשור לאחר פרסומה של Hooker, התפרסם מחקרה של June Hopkins (1969), אשר הציעה פרספקטיבה פסיכולוגית חיובית על לסביות. במאמרה *Lesbian In the Personality* הציעה Hopkins תיאור של האישה הלסבית בהשוואה לאישה ההטרוסקסואלית: "1. יותר עצמאית. 2. בעלת חוסן נפשי גבוה יותר. 3. יותר מאופקת. 4. יותר

דומיננטית 5. יותר בוהמינית 6. יותר מרוצה מעצמה 7. יותר רגועה". בנוסף, טענה Hopkins כי השימוש בטכניקת רורשאך ככלי לאבחון הומוסקסואליות אינו יעיל.

ההסבר השני קשור בתחום החברתי-פוליטי: החל מסוף מלחמת העולם השנייה ועד לשנות ה-70 המאוחרות אפיינו את המערב כמה מהפכות משמעותיות: 1. הגל השני של הפמיניזם - תופעת ה"בייבי בום" והנישואים המוקדמים אילצו נשים רבות להישאר בבית (Friedan, 1963). מנגד, אורח החיים הצרכני המתפתח גרם להגדלה משמעותית בהוצאות הכספיות, דבר שעודד נשים רבות לצאת ולהשתלב במעגל העבודה במטרה להגדיל את ההכנסה הביתית (עזרן, 2011). למרות שבתוך עשרים שנה (1940-1960) הוכפל מספר הנשים הנשואות העובדות מחוץ לבית, הן המשיכו להיות מוצגות בתקשורת כעקרות בית החיות סביב טיפול בבעל ובילדים (Levine, 1995; Turk, 2010). במקביל החלה להתפתח תפיסת עולם תרפויטית, אשר הדגישה את האמונה באישיות הדינאמית ובהבנת העצמי, והציעה לאינדיבידואלים דרך להתמודד עם האתגרים הנפשיים של החיים עם עלייתו של הקפיטליזם הצרכני בעידן המודרני (Lears, 1981). ה"אתוס התרפויטי" תרם רבות להעלאת המודעות בקרב נשים, אשר החלו לגלות כי ההיסטוריה האישית והקבוצתית שלהן עשויה לשמש כמקור עוצמתי לניידות פוליטית (Herman, 1995). ב-1966 פרצה רשמית מהפכת הפמיניסטיות עם הקמתו של "הארגון הלאומי לנשים" (NOW) (Turk, 2010). נשים נלחמו בעד נושאים העוסקים במיניות, יחסים בין אישיים, סגנון חיים ותרבות, ותבעו "השתתפות מלאה בחברה האמריקנית תוך מימוש כל הזכויות והחובות הנובעות מהיותן שותפות שוות לגברים" (Kauffman, 1990). כאשר החלה להתנפץ האמונה בפוליטיקה מפלגתית בראשית שנות ה-70, היו אלה ארגוני הנשים שהובילו את המאבק להשגת זכויותיהן של קבוצות שנדחקו לשוליים (שחורים, קשישים, נכים והומוסקסואלים) (Walker, 1994). 2. התנועה לשוויון זכויות האזרח - תנועה חברתית שהחלה לנהל מאבק כנגד ההפליה הגזעית, ובעד השוואת זכויותיהם של אפרו-אמריקאים בעיני החוק (Dittmer, 1994). התנועה סחפה אחריה גם קבוצות מיעוט מקופחות נוספות ביניהן, נשים, מקסיקנים, אינדיאנים, יהודים והומוסקסואלים, והחלה לשלב את תביעותיהם האידיאולוגיות במצעה (Fager, 1967). במרוצת המאבקים קמו ארגונים כגון "Student Nonviolent Coordinating Committee", ו"Congress of Racial Equality" אשר החלו לסגור את הפער בין האישי והחברתי, על ידי החדרת פעולות פוליטיות בעלות משמעות אישית ומוסרית מורגשת (Greenberg, 1998). 3. האוניברסיטה המודרנית - הייתה מקום

המפגש במסגרתו נפגשו סטודנטים ויצרו אינטראקציות, כאשר לראשונה פסיכולוגיה ופוליטיקה החלו להתערבב זו בזו (Kerr, 1963). מלאי השראה מהתנועה לשוויון זכויות האזרח ומדמותו המטלטלת של Jim Crow, סטודנטים שוכנעו שכמו האפרו-אמריקאים, גם הם היו מדוכאים (Loss, 2011). החרמות פוליטיות, בשילוב עם מנהגי ותלבושות ה"In loco parentis" (דוקטרינה המאפשרת לסטודנטים לתבוע את זכויותיהם באופן חוקי), נחקקו בצורה עוצמתית בתודעת הסטודנטים, והביאו ליצירת אקלים חברתי-אינטלקטואלי חונק במרבית הקמפוסים, בתקווה לבטל את הניכור האקדמי (Kerr, 1963). בתוך כך קם הארגון "סטודנטים למען חברה דמוקרטית" (SDS); ארגון אקטיביסטי בעל מצע שמאלני רדיקלי, שאחד מסמלי המאבק המפורסמים ביותר שלו הייתה הפגנת המחאה שקיים באוניברסיטת קולומביה בשנת 1968 כנגד מלחמת ויאטנם (Loss, 2011). על רקע האירועים המתוארים, ואידיאולוגיות השחרור המיני שהובטחו, פרסם הפילוסוף ההומוסקסואל מישל פוקו בשנת 1976 את ספרו *תולדות המיניות – הרצון לדעת* (פוקו, 1996). בעבודתו ערך פוקו מחקר היסטורי אנתרופולוגי על הפיכתה של הפרקטיקה המדעית את ההומוסקסואל לנתין מוכנע, ולפרט ייחודי, ועל האופנים בהם "כוח" מוביל באמצעות תהליכים דיסציפלינאריים לריסון הגוף. רעיונותיו באשר למיניות הובילו לדיון ציבורי פילוסופי רדיקלי על היחס שבין העדפה מינית ובין זהות מינית (מילס, 2005).

תוצאות המהפכות

מחקרה של Hooker (1957), ביחד עם התפשטותן של תנועות אקטיביסטיות פוליטיות, יצרו אתוס של שינוי שסייע בגיבושה והתחזקותה של תנועת השחרור ההומוסקסואלית. כוחות חברתיים אלה קראו תיגר על האמונה הרווחת לגבי הומוסקסואליות כמחלת נפש, וזרעו את הזרעים לשינוי הפרדיגמה בתפיסת הומוסקסואליות מאבנורמלית ל"נורמאליות שונה" (Brown, 1989). ברוח המהפכה, התעודדו פסיכולוגים ופסיכיאטריים הומוסקסואליים רבים להודות בנטייתם המינית האמיתית ("לצאת מהארון"), ומכאן הדרך להיווסדו של "האיגוד האמריקני לפסיכולוגים הומואים ולסביות" (ALGP) בשנת 1973 הייתה קצרה (Bayer, 1981). במקביל, התכנס הסימפוזיון החיובי הראשון בנושא הומוסקסואליות תחת חסותה של חטיבה 32 ב-APA (פסיכולוגיה הומניסטית) (Kimmel & Browning, 1999). לאור התחזקות הקהילה מפנים ומחוץ למוסד הפסיכולוגי הופעל לחץ מאסיבי על האגודה הפסיכיאטרית האמריקנית (APA), עד

שבסוף שנת 1973 הוחלט להסיר את הערך "הומוסקסואליות" מרשימת המחלות הנפשיות ב-DSM (Bayer, 1981). שרשרת האירועים המתוארת היטיבה להתפתח ובשנת 1984 חגגה ניצחון עם הקמתה של חטיבה 44 ב-APA (חברה למען מחקר פסיכולוגי הנוגע לצרכים של קהילת הלהט"ב) (Kimmel & Browning, 1999). ניכר, אפוא, כי הקו המנחה את הפסיכולוגיה של הזרם המרכזי בשנות ה-60 וה-70 היה קו הומואניסטי פוזיטיביסטי. עמדה זו תוארה על ידי Frommer (1994) כ"תפיסה חיובית המעבירה באופן רגשי למטופל את אמונתו של המטפל, לפיה הומוסקסואליות היא התפתחות טבעית עבור אנשים מסוימים". אף על פי כן, היו שהמשיכו לבקר את הפסיכולוגיה על אוזלת ידה: "חיוני שכל המיניות שלנו היא תולדה של התמזגות של הרבה כוחות, כאשר התוצאה יכולה להיות הטרוסקסואליות, הומוסקסואליות, א-סקסואליות, או כל אוריינטציה מינית אחרת, וכך או כך הן אינן פתולוגיות. אולם, זה נתון לויכוח האם עמדה ליבראלית שכזו מתחרה במידה מספקת עם הפתולוגיזציה של הומוסקסואליות שכל כך מושרשת בהיסטוריה החברתית והפסיכואנליטית" (Jacobs as cited in Layton, Hollander & Gutwill, 2006). לפיכך, ניתן לומר כי בשנים אלה עברה הפסיכולוגיה שינוי של "180 מעלות" בכך שהחלה לגלות סובלנות רבה יותר כלפי ההומוסקסואל הסובל, אולם טרם השכילה לעבור מהפכה של ממש ("360 מעלות"). דהיינו, לנצל את כוחה במטרה להניע מהלכים פוליטיים פרו-אקטיביים ובכך להגשים את תפקידה כבעלת אחריות חברתית ומוסרית.

התפתחות הגישות הביקורתיות: שנות ה-80

נראה כי על רקע הצורך לבסס פסיכולוגיה "נושכת" יותר, המעורבת בחתירה אחר צדק חברתי, וקידום הרווחה הנפשית של קבוצות מדוכאות, החלה להתפתח הפסיכולוגיה הביקורתית. אחת מאבני היסוד המסמלות את תחילתו של עידן ביקורתי-פוסט חיובי בפסיכולוגיה ההומוסקסואלית, היה פרסומם של John Hart and Diane Richardson (1981): *The Theory and Practice of Homosexuality*. ספר זה הציע פרספקטיבה פסיכולוגית על זהויותיהם של הומואים ולסביות, על תוחלת חייהם, ועל בעיותיהם בחיפוש אחר עזרה מקצועית. הכותבים התחשבו במודלים התיאורטיים המרכזיים של אותה תקופה בתחום ההומוסקסואליות, ובהשלכות הנובעות מטיפול על פי תיאוריות אלה. בספרם הודגשה החשיבות הטמונה בהתייחסות להומוסקסואליות בהקשר חברתי, ובהכרה במשמעויות הפוליטיות של התיאוריות הקיימות בתחום (Clarke & Peel, 2008). Richardson קראה "להכיר במערכת היחסים הקרובה בין

פוליטיקה ופסיכולוגיה העוסקת בהומוסקסואליות", וכמוה ביקר Hart וטען: "קשה לראות כיצד התנאים לטיפול מוצלח עבור הומואים ולסביות יכולים להיות מושגים בהינתן כי מטפלים מחזיקים במודלים פתולוגיים על הומוסקסואלים או סובלים בעצמם מחרדה באשר למיניותם...אנשי מקצוע צריכים לחדול לראות את עצמם כטכנאים ניטראליים ולהתחיל להכיר בתפקידם כסוכני מוסר". לפיכך, הציעו החוקרים תיאוריה חלופית המדגישה את הבחירה האישית, את האפשרות לשינוי לאורך כל משך החיים, ואת המשמעויות של הומוסקסואליות כלפי האינדיבידואל (Richardson & Hart, 1981). הם טענו כי התפתחות הומוסקסואלית ומשמעויותיה, מתרחשות כתוצאה מאינטראקציה מורכבת בין גורמים רבים המיוחדים לכל אדם ואדם. מודל זה מיקם מפורשות את ההומוסקסואליות על המפה הפוליטית, בניגוד למרבית המחקרים של הזרם המרכזי אשר נמנעו מלקשור בין הומוסקסואליות ודיונים מוסריים (Clarke & Peel, 2008). שנתיים לאחר מכן התפרסם מחקרם של Golombok, Spencer and Rutter (1983), אשר בחן את חוויותיהם הפסיכולוגיות של ילדים לאמהות לסביות. במחקרם הדגימו החוקרים את הצורך של מטפלים להתמקד גם ביחידה החברתית ולא רק בהומוסקסואל כאינדיבידואל. אולם חשוב מכך, מחקר זה סייע לתעד מציאות של משפחות שלא היו חלק מהנוף החברתי הרווח, וגם לא חלק מהאג'נדה של פסיכולוגים החוקרים משפחות "נורמאליות" (Tasker & Golombok, 1997). מחקר זה ייזכר כנקודת ציון מפני שתרים בקידום השוואת זכויותיהן המשפטיות של אמהות לסביות בקבלת משמרת על ילדיהם (Clarke, 2002a).

כפי שההיסטוריה מלמדת לא ניתן לדבר על הומוסקסואליות מבלי לדבר על פמיניזם, וגם הפעם, נראה כי נסיקתה של הפסיכולוגיה הביקורתית לא התרחשה במלואה אלא לאחר התעוררותו של הגל השלישי של פמיניזם. אולם, על מנת להבין את פשר התעוררות זו נדרש ראשית להבהיר את המושג "מודרניזם". אם כן, מודרניזם הייתה האפיסטמולוגיה המועדפת במהלך המאה ה-20, לפיה מציאות אובייקטיבית ניתנת לגילוי בהינתן הכלים המתאימים (White, Bondurant & Travis, 2000). צורות שנקשרו למודרניזם כללו חיפוש אחר האוניברסאליות - חוקים קבועים ולא ניתנים לשינוי, המשמשים גם כדרך מהימנה לניבוי ושליטה במאורעות (Latour & Woolgar, 1979). בנוסף, התמקדות ב"אטומיזם" (מושג שאוב מתוך מודלים פיזיקאליים) וחיפוש אחר עובדות שלא ניתנות לשינוי, עודדו פסיכולוגים להפשיט התנהגות מהקשרה, ולהתעלם לרוב ממסגרות התייחסות חברתיות ופוליטיות (White, Bondurant &)

Travis, 2000). כנגד תפיסה זו התפתחה הגישה הפוסט המודרניסטית אשר הביעה ביקורת חריפה כלפי האפיסטמולוגיה המסורתית (Wallston & Grady, 1985). היות וקצרה היריעה מלהכיל את כל טענותיה, נבקש להתייחס לשתי מגמות בולטות בתוכה: א. מודרניזם אינו עולה בקנה אחד עם הנחת העבודה הפסיכולוגית הרואה בהקשר החברתי מפתח להבנת מחשבות, רגשות והתנהגויות (Bohan, 1990). ב. לא ניתן להתייחס לחוקר כבלתי תלוי במחקרו, בהינתן כי החוקר בוחר את נושא המחקר, התיאוריה, המתודולוגיה והפרשנות לתוצאות (Gergen, 1988). החל מאמצע שנות ה-80 החלו להצטרף לטענות אלה תנועות פמיניסטיות מהגל השלישי אשר הבינו כי שיטות מודרניסטיות מסורתיות סייעו להפוך נשים, כמו גם קבוצות מיעוט, לבלתי נראות, ובכך ייצרו חוסר שוויון בסיסי (Henwood & Pidgeon, 1995). תגובתן של נשים לחששות האפיסטמולוגיים התבטאה בשלושה זרמים מרכזיים: אמפיריות פמיניסטיות, נקודת מבט אפיסטמולוגית, ופוסט מודרניזם פמיניסטי (Harding, 1986). הזרמים נבדלו ביניהם בשיטות המתודולוגיות בהן השתמשו, אולם רובן ככולן עודדו את בחינת הסובייקטיביות של חוקרים, את הדגשת התהליך החברתי, וכן את יחסי הכוחות הקובעים איזו אמת תתקבל על ידי הקבוצה הדומיננטית (Riger, 1992). המכנים המשותפים הרבים בין אג'נדת הפסיכולוגיה הפמיניסטית, ובין זו ההומוסקסואלית, התבטאו באחד מן הכתבים הביקורתיים המשמעותיים ביותר של אותה תקופה (Kitzinger, 1987) *The Social Construction of Lesbianism* - פסיכולוגית לסבית, ופמיניסטית בעצמה, הושפעה רבות מעבודתם של Hart and Richardson מראשית שנות ה-80, ומהגישות הפוסט מודרניסטיות (Kitzinger & Coyle, 2002). היא דחתה את המודלים הליברלים-הומאניסטיים, והאמפיריים-חיוביים של יצירת זהות הומו-לסבית, כפי שפותחו על ידי פסיכולוגיים אמריקאיים (e.g., Cass, 1979), והציעה במקום הסבר המבוסס על תפיסת הקונסטרוקטיביזם החברתי (Peel, 2002). מודל זה סיפק בחינה מעמיקה על האופן בו אנשים מבנים, נושאים ונותנים, ומפרשים את חוויותיהם, כאשר המיקוד נעשה על הערכתם של אנשים כשלעצמה, ולא על מה היו עשויים לגלות על רגשות, מחשבות ותחושות, או על הערכת הערך האמיתי שלהם (Kitzinger, 1987). בנוסף הציגה החוקרת חמישה תיאורים מובחנים של זהויות לסביות: הגשמה עצמית, אהבה אמיתית, אוריינטציה מינית אישית, זהויות לסביות פוליטיות/פמיניסטיות וליקויים אישיים. מטרתה הייתה לזהות את קיומן של "אמיתות" רבות על לסביות ולחקור את המשמעויות וההשלכות של כל אחת מהן (Rothblum, 2004). "המבנה החברתי של

לסביות" כלל דיון נוקב אודות הופעתה של הפסיכולוגיה ההומוסקסואלית החיובית – תחום הנשלט אז על ידי עבודות של מטפלים ופסיכולוגים אמריקאים (Clarke & Peel, 2008); לטענתה, פסיכולוגיה חיובית החליפה הסברים פוליטיים (במונחים של דיכוי מובנה), בהסברים אישיים (במונחים של עבודתה של הנפש). בנוסף, ביקרה את מושג ההומופוביה כ"פוגם בלוחמה הפוליטית בדיכוי ההומוסקסואלים, מפני שמציע שהומופובים סובלים מליקויים אישיותיים ומפחד מאובחן" (Kitzinger, 1997). גם באשר למושג ההומופוביה "מופנמת" (Internalized) הביעה דעה נחרצת: "אם אנשים מסוימים לא שמחים באשר להיותם הומואים או לסביות, זו תגובה הגיונית ומניחה את הדעת לדיכוי. ההומופוביה מופנמת מסיטה שוב את הפוקוס מהמדכא לקורבן המדוכא" (Kitzinger, 1987). באותה השנה, פרסמה קבוצה של פסיכולוגיות אמריקאיות את ספרן *Lesbian Psychologies* (Boston Lesbian Psychologies Collective, 1987) אשר נשען בפרוש על מושגים ותיאוריות רבות שדחתה Kitzinger (כדוגמת ההומופוביה מופנמת). התפתחות זו סימלה בברור את ההבדלים במחויבות התיאורטית לתחום ההומוסקסואליות, בין פסיכולוגים ומטפלים אמריקאיים לעומת אנגליים (Coyle, 2004).

השגת הכרה: שנות ה-90 ועד היום

שנות ה-90 היו תקופה של התפתחות מהירה עבור הפסיכולוגיה ההומוסקסואלית. תרומתן של תיאוריות חיוביות (Hopkins, 1969), פילוסופיות (מישל פוקו, 1996), ביקורתיות (Hart & Richardson, 1981), פמיניסטיות פוסט מודרניסטיות (Bohan, 1990; Gergen, 1988), וחברתיות - קונסטרוקטיביסטיות (Kitzinger, 1987), החלה להיות מורגשת בשטח הלכה למעשה. ב-1991 יצא ה-APA בהצהרה המגנה אפליה על בסיס אוריינטציה מינית במוסדות הכשרה פסיכואנליטיים (Glassgold, 2004). ב-1992 נוסד האיגוד האירופי לפסיכולוגיית להט"ב, ושנה לאחר מכן הוסר הערך "הומוסקסואליות" מה-ICD (המדריך האירופי לסיווג ואבחון הפרעות נפשיות) (Clarke & Peel, 2008). במקביל, כתיבה תיאורטית בתחום המשיכה להתפתח, ועד לאמצע שנות ה-90 השיגה מומנטום והכרה משמעותיים בפסיכולוגיה החברתית (e.g., Kitzinger, 1990b). יחד עם זאת, הפרקטיקה הפסיכו-תרפויטית רק החלה להתפתח; בשנת 1996 פרסמו Neal and Davies את ספרם *Pink Therapy: A Guide for Counsellors and Therapists Working with Lesbian, Gay and Bisexual Clients*. הטקסט

כיסה נושאים הקשורים בהתפתחות (לסביבת הומוסקסואלית וביסקסואלית), תוחלת חיים, קונפליקטים הנוגעים לדת ורוחניות, התמכרות לחומרים ממכרים ולאכזוהול, הומופוביה והטרסקסיזם, ונחשב לפרסום המשמעותי הראשון שהתייחס לפרקטיקה טיפולית חיובית. שנה לאחר מכן, פרסם הארגון הפסיכולוגי האמריקני תצהיר ראשון בנושא "תגובות תרפויטיות הולמות באשר לנטייה מינית" (APA, 1998). תצהיר זה הצטרף לערב רב של הכרזות שפורסמו באותה תקופה (האקדמיה האמריקנית לרפואת ילדים (1993), האיגוד הפסיכיאטרי האמריקני (1998), האיגוד האמריקני לעבודה סוציאלית (2000), וכמה איגודים פסיכולוגיים ממשלתיים כדוגמת האיגוד הפסיכולוגי בווינגטון (1991)), והביעו חששות לסיכונים הטמונים בגישות פסיכותרפיות המתמקדות בשינוי נטייתם המינית של הומוסקסואלים (Schneider, Brown & Glassgold, 2002). לפיכך הוחלט על מספר עקרונות מנחים בטיפול בחברי הקהילה ההומוסקסואלית: א. הומוסקסואליות היא אינה מחלה נפשית ב. שירותים לבריאות הנפש המטפלים בקהילה זו נדרשים להיות חופשיים מהטיות, דעות קדומות ואפליה ג. על שירותים אלו להינתן על ידי אנשי מקצוע בעלי הכשרה מתאימה בתחום ד. ההסכמה לטיפול צריכה להיעשות בידיעה מלאה (APA, 1998). בתגובה פרסמה חטיבה 44 רשימת הנחיות מפורטות, בניסיון לתרגם את העקרונות המופשטים המופיעים בהכרזה למשמעויות מעשיות (Division 44/Committee on Lesbian, Gay, and Bisexual Concerns Joint Task Force, 2000). כעת, מתוך בחינה עצמית הן בשדה המחקרי, והן בשדה הטיפולי, החלו פסיכולוגים לחלוק את רשמיהם לגבי אוריינטציה מינית ומיעוטים מיניים עם בתי משפט, גופי חקיקה, ועם הציבור הרחב (Herek, 2007); ב-1997 פרסמה הוועדה המנהלית של APA החלטה התומכת בנישואים לבני אותו מין (APA, 1997). כמו כן, במטרה לעודד חקיקה בעד השוואת זכויותיהם של הורים הומוסקסואלים לאימוץ ילדים, פורסמו מאמרים רבים אשר הדגישו כי ילדים להורים הומוסקסואלים אינם נבדלים בבריאותם הנפשית, הסתגלותם החברתית או יכולותיהם הקוגניטיביות, מילדים להורים הטרסקסואלים (Goldberg, 2010; Herek, 2006; Patterson, 2006). למאבק זה הצטרף הארגון הפסיכולוגי האמריקני באופן פורמאלי החל משנת 2002 (APA, 2002). יתרה מכך, פסיכולוגים אף לקחו חלק מטעם הסנגוריה בתביעות אמריקניות כנגד נישואים בין בני אותו מין, והציגו עמדה אוהדת כלפי הומוסקסואלים (see Perry's case and Gregory's case in Hammack & Windell, 2011). כך למשל העיד הפסיכולוג Gregory

Herek כנגד סעיף 8 בחוקה האמריקנית (סעיף המונע מבני אותו מין להינשא): "סטיגמה מובנית מספקת את ההקשר, ומזהה אילו אנשים בחברה נחשבים כפחותים. היא גם מספקת מעין אישור להשמיץ או לתקוף קבוצות מסוימות, או את אלו הנתפסים כחברים בקבוצות אלה. סעיף 8 הוא דוגמה לסטיגמה מובנית" (Hammack & Windell, 2011). נהיר כי קיים קשר הדוק בין השינויים שהתרחשו בתיאוריות ובפרקטיקה הפסיכולוגית, לבין המאמץ לשנות את ההקשר החברתי-פוליטי. הדוגמאות המובאות מעלה מספקות ראייה למעורבותם של פסיכולוגים, אם כבודדים או כארגון, בניסיון לתקן עמדות חברתיות מעוותות ולבטל מדיניות משפטית אנטי-הומוסקסואלית.

הישגים ופערים

לאור נכונותה של הפסיכולוגיה בשני העשורים האחרונים להתערב בסוגיות פוליטיות, ולהקדיש עצמה לביטול הנזקים שנגרמו למיעוטים מיניים כתוצאה ממודל המחלה, זכתה תנועת הלהט"ב בכמה ניצחונות משמעותיים; ב-2003 אסרה הממלכה הבריטית על אפליה על בסיס אוריינטציה מינית בתחום התעסוקתי (see www.hmsso.gov.uk), שנה לאחר מכן השוותה את זכויותיהם של זוגות בני אותו מין לאמץ ילד, ואף התירה לטרנסג'נדרים את הזכות להחזיק בתעודת לידה בה תופיע בחירתם המגדרית (Stonewall, 2004). יחד עם זאת, נראה כי ניתן לסייג את נרחבות מגמה חיובית זו בהינתן ההבדלים התרבותיים שבין אנגליה וארצות הברית. בעוד שבאנגליה החברה ליברלית יותר וחילונית, בארצות הברית האמת הנוצרית היא הדומיננטית, ומכאן כי מקדמת שמרנות וקיבעון מחשבתי (Clarke & Peel, 2008). לפיכך, למרות שכמה מדינות בארצות הברית הכירו במרוצת השנים במערכות יחסים הומוסקסואליות, חקיקה ממשלתית התומכת בזוגות בני אותו מין עדיין מאוד לא סבירה (Hammack & Windell, 2011). ככלל, וללא תלות באיזו מן המדינות, נראה כי חוסר אחידות במדיניות הציבורית, משקפת את חוסר האחידות המאפיינת רבדים שונים בתוך המרקם הפסיכולוגי. בתוך החוקרים את תחום ההומוסקסואליות, מתקיימים הבדלים הניתנים למיפוי על ידי שימוש במתודולוגיות שונות (Coyle & Wilkinson, 2002): בעוד שדיסציפלינות פסיכולוגיות ביקורתיות (Clarke, 2002b; Sloan, 2000) משתמשות בכלים איכותניים, ומתעקשות להציע השקפת עולם רדיקלית המתריסה כנגד הפטרונות הפסיכולוגית, דיסציפלינות הומניסטיות ליברליות מהותניות (e.g., Tasker, 2002) מתבססות בעיקר על נתונים כמותיים, ומציעות אולי תפיסה חיובית כלפי

הומוסקסואלים, אולם נטולת כל עוקץ. זאת ועוד, חוקרים אחדים (Kitzinger, 1996; Peel,) (2001) מתרעמים על הדרת הומוסקסואלים ממגוון רחב של תיאוריות ומחקרים פסיכולוגיים, ואחרים גורסים (Neal & Davies, 1996) כי מרבית הפרקטיקה (ייעוצים, טיפולים ותוכניות הכשרה קליניות) ממשיכה להציע כיסוי מוגבל לתכנים הומוסקסואלים, אף על פי הנכונות הגבוהה מצד חברי קהילת הלהט"ב להשתתף בתוכניות וטיפולים שכאלו. אולם חמור מכך, ואולי החמור ביותר, הוא שמספר ארגונים בארצות הברית, דתיים ומדעיים כאחד, עדיין מעודדים טיפולי המרה לריפוי ומניעת הומוסקסואליות (Clarke & Peel, 2008). להערכתנו, מדובר הפעם בגרסה מעודנת ו"משוכללת" יותר. היום אולי נתקשה למצוא מאמרים המדווחים על מטפלים המסבירים למטופליהם כי הומוסקסואליות היא הפרעה פתולוגית, ושמוטב כי ימירו את נטייתם המינית שמא הטיפול ייכשל. אולם, מנגד, לא נדיר למצוא היום מאמרים בהם קו הפרשנות מוטה לעידוד כלפי הטרנסקסואליות (Blechner, 1993). במידה מסוימת נראה כאילו לא חל שיפור בהשוואה לפרסומים הישנים והמסורתיים (e.g., Socarides, 1968), ואף ייתכן כי מדובר בהתפתחות בעלת פוטנציאל נזק גבוה יותר למטופל: אם לפני כ-60 שנה, הומואים ולסביות נדרשו לעמוד בפני השפלות וביזוי מצד המטפלים בהם (Herek, 2010), הרי שבמאה ה-21 הם נדרשים להתמודד עם חשדות באשר להיות המטפל "סוכן כפול" המסווה את דעותיו הקדומות על ידי הצהרות של "נייטרליות" (Blechner, 1993). בהתחשב במורשת התרבותית-הומופובית של החברה המערבית היום, לא סביר שמישהו יכול לטעון כי הוא חופשי לחלוטין מהטיות שכאלה.

פסיכולוגיה הומוסקסואלית: אחריות חברתית ומעורבות פוליטית

מאז הופעתה בשלהי המאה ה-19, חיפשה הפסיכולוגיה מקום בעל רלבנטיות חברתית ותרבותית, תוך התעלמות כמעט מלאה מן ההשלכות הפוליטיות של השקפותיה (אבישר, 2011). נראה כי בתחילת דרכה, מרבית התפיסות הפסיכולוגיות באשר להומוסקסואליות נטו לשקף את רוח התקופה בה נוצרו. ניתן, למשל, לקשור בין תפיסתו של הממסד הדתי במאה ה-19 התנהגות הומוסקסואלית כסטייה מינית, פשע ועברה על החוק (Ellis, 1897), לבין המשגתו של פרויד הומוסקסואלית ככישלון בפתרון התסביך האדיפאלי: "ילדים בעלי הקבעות רגשיות חזקות כלפי האם. בעקבות קשר זה הילד תופס את עצמו באופן נרקסיסטי כאובייקט מיני, ומנסה החל מגיל ההתבגרות לאהוב אובייקט הדומה לו באותה דרך שבה היה רוצה שאמו תאהב אותו. להתפתחות

רגשית זו תורם אב אלים או לא קיים, המותיר אפשרות להזדהות גברית לקויה בלבד" (Freud, 1905, 1953). יחד עם זאת, נראה כי בהמשך דרכה, ניסחה הפסיכולוגיה בעצמה את כתיב ההיסטוריה, על ידי יצירת ידע חדש, שהוביל לעיצוב ושינוי דעת הקהל ביחס להומוסקסואלים. כך לדוגמא, ניתן לקשור בין סיווג ואבחון התנהגות הומוסקסואלית כמחלה ולא כמעשה סדום (Rado, 1940), לבין השינוי באופן הטיפול בהתנהגות – מעבר מכליאה לניסיון לריפוי (פוקו, 1996). כך או כך, בין אם שיקפה את רוח התקופה ובין אם יצרה אותה, הצליחה הפסיכולוגיה במשך שנים, כמעט עד כדי שניתן לטעון כי פעלה בברור בשירות ההגמוניה הפוליטית, להחזיק בשעבוד החוקי והתרבותי של הומוסקסואלים (פוקו, 1996). אומנם, יצוין כי פסיכולוגים בודדים כדוגמת Ellis (1897) חרגו בתפיסתם מעמדתו של הזרם המרכזי בפסיכולוגיה, אולם קולותיהם נדחקו לרוב לשוליים, ובמקרים אחדים מכירת ספריהם אף הוצאה אל מחוץ לחוק (אתר פרויקט גוטנברג, 2012). התפנית בהבנה המדעית, אשר החלה להתרחש עם פרסום מחקרה החלוצי של Hooker (1957), ולהתעצם עם התעוררותו של המערב כלפי אי צדק חברתי, סידרה מחדש את הפרדיגמה אודות הומוסקסואליות, ולימים את השיח שבין פסיכולוגיה ומדיניות ציבורית. היום, פסיכולוגים הנמצאים בעמדות כוח שייכים לדור שהושפע במידה רבה ממאבקם של נשים, שחורים והומוסקסואלים. חוויות אלה הפכו אותם פתוחים יותר לקרוא תיגר על האורתודוקסיה, ומוכנים יותר לקבל את השונים (Blechner, 1993). בנוסף, הגברת המודעות בשנים האחרונות בנושא מאבקם של הומוסקסואלים, הביאה רבים מחברי קהילת הלהט"ב לצאת מהארון (ביניהם לא מעט ידוענים), ועשתה זאת ברור כי ניתן לחיות חיים מאושרים אף על פי החריגה מן "הנורמה" (Schaffner, 1992). כתוצאה מכך, פחות הומוסקסואלים מחפשים אחר טיפול פסיכולוגי במטרה לשנות את נטייתם המינית (Blechner, 1993). לכאורה ניתן לטעון כי הפסיכולוגיה, כמו גם החברה בכלל, התאזנה לידי סטאטוס קוו צודק ושוויוני כלפי הומוסקסואלים. אף על פי כן, מתוך סקירה זו עולה כי עוד נותרו אתגרים רבים בתחום. באופן כללי, השיח הפסיכותרפויטי העוסק בנושאים פוליטיים, ביניהם מוסריות ולקיחת אחריות חברתית, הוא שיח צעיר יחסית (אבישר, 2011), וטרם ניתן לומר כי מאפיין את הפסיכולוגיה כממסד (Prilleltensky, 1994). יחד עם זאת, ואולי כנגזרת מכך, גם הניסיון לשקם את מעמד הפוליטי של הומוסקסואלים על ידי פעולה במישור המציאותי (Advocacy), מאתגר בלא מעט קשיים. על פי Hammack and Windell (2011), ניתן למפות את המרכזיים שבהם לכדי שלוש

בעיות מרכזיות :

1. הגישה הנוכחית בפסיכולוגיה מתמקדת בניסיון להרחיב את מושג הנורמאליות כך שיש לכלול בתוכו את התנהגותם וזהותם של הומוסקסואלים, במקום לפקפק במושג "נורמאליות" כשלעצמו. (Warner, 1999).
2. הבדלים המיוחסים לרטוריקה הפסיכולוגית לעומת המשפטית - לטענתם של Kitzinger and Wilkinson (2004), הפסיכולוגיה, כמייצגת הומוסקסואלים, מתבססת על שני טיעוני מפתח מרכזיים אשר אינם בעלי רלבנטיות ישירה לחוק: טענת "חוסר ההבדל" המתארת את הדמיון בין זוגות הומוסקסואלים לזוגות הטרוסקסואלים (Kurdek, 1987; Schneider, 1986), וטענת "הנזק הפסיכולוגי" המתארת את ההשפעות הפסיכולוגיות השליליות הנגרמות כתוצאה מסטיגמות ודעות קדומות (Meyer, 2003). מכאן, בעוד שהשיח הפסיכולוגי עוסק בבריאות נפשית, ובהינתן כי השיח המשפטי עוסק יותר בנושאים הקשורים בזכויות האזרח, משפטנים, שופטים ומדענים פוליטיים נוטים לבסס את החלטותיהם בהסתמך על היסטוריונים (העוסקים בתא המשפחתי לדוגמה) יותר מאשר על פסיכולוגים (Hammack & Windell, 2011).
3. מעורבות פסיכולוגית המנסה להשפיע על אי צדק חברתי מובנה, נמנעת מעיסוק בנושאים היסטוריים, ומניחה תפיסת עולם אונטוגנטית (Ontogenetic) ולא סוציוגנטית (Sociogenic) (Hammack, 2005). גישה סוציוגנטית רואה את ההתפתחות האנושית כתהליך המוגדר במידה רבה על ידי גבולות היסטוריים פוליטיים וכלכליים (Dannefer, 1984), ולפיכך קוראת תיגר על הרעיון של קטגוריות חברתיות (Cohler, 1982). לעומתה, הזרם המרכזי בפסיכולוגיה, נוטה להמחיש קטגוריות חברתיות של זהות מינית כמשקפות סדר טבעי ותמידי, במידה רבה כפי שהטרוסקסואליות בעצמה הומצאה (Katz, 2007). לכן, אפילו לפסיכולוגיה "החדשה" המגויסת כסגוריתם של הומוסקסואלים, יש את הכוח לתמוך בצורה מסוכנת בשליטה פוליטית, כל עוד תכשל לערער על הבסיס לפיו קטגוריות של אנשים מובנות (Reicher & Hopkins, 2001). לאור האמור לעיל, אדם עשוי לתהות כיצד יכולה הפסיכולוגיה להתגבר על המכשולים המתוארים, וליצור שיח בעל השפעה פוליטית ברורה וחד ערכית? אם כן, לדעת Frost and Ouellette (2004), על מנת לתמוך בשינוי חברתי ופוליטי יש לעודד שימוש בגישות תיאורטיות, ומתודולוגיות היסטוריות, כדוגמת נרטיב סיפור החיים (life-story). גישה זו מאפשרת הצצה למשמעויות הסובייקטיביות שאינדיבידואלים נותנים לשיח, כמו גם לאידיאולוגיות העוסקות במיניות

(Cohler & Hammack, 2007), ולפיכך מהווה אמצעי דרכו ניתן להתייחס למערכת היחסים שבין שליטה חברתית-פוליטית, ובין פעילויות בעלות משמעות אישית (Hammack & Cohler, 2009).

תמונת מצב ישראלית

עם הקמתה ירשה מדינת ישראל את חוק המנדט הבריטי, לפיו נחשבו יחסים הומוסקסואליים לעברה שדינה עשר שנות מאסר (יונאי וספיבק, 1999). למרות שלאורך שנים החוק כמעט ולא נאכף, סבלו חברי קהילת הלהט"ב מאפליה ונידוי חברתי, בדומה לנורמה המקובלת בשאר מדינות המערב עד לשנות ה-80 (יונאי, 1998). מאז, עם התחזקות הקהילה הגאה העולמית, התחזקה גם הקהילה בארץ, ולא רק בעיר תל אביב הידועה במידת הפתיחות שלה כלפי הומוסקסואלים. ארגונים רבים המציעים תמיכה בצרכי הקהילה, פעילויות למען שינוי חברתי, וקידום ערכי סובלנות, קמו במהלך שני העשורים האחרונים בכל הארץ, כאשר הבולטים שמביניהם הם: "אגודת הלהט"ב" התל אביבית, וארגון "הבית הפתוח" הירושלמי (פורטל שירות יעוץ לאזרח, 2012). מגמה זו עוררה את גופי המשפט להכיר בצורך להשוות את זכויותיהם של הומוסקסואלים, דבר שהוביל לכמה מן הפסיקות המשמעותיות של העשור האחרון (לסקירה עדכנית של הזכויות המשפטיות ראה את הדר, 2010). בד בבד, חלה התעוררות גם בתחום המקצועי; בשנת 2001 נוסד הארגון "פסיכולוגי" על ידי קבוצה של עמיתים מתחום רפואת הנפש, השייכים לקהילת הלהט"ב, במטרה לעסוק בהדרכה, מחקר, חינוך, תמיכה וטיפול במיעוטים מיניים (פסיכולוגי, 2012). אולם, לצד ההישגים המרשימים המובאים מעלה, נותרו מספר מאבקים לא פשוטים, ביניהם כמה המיוחסים בפרט לאופייה הייחודי של מדינת ישראל. ראשית, שלילת זכותם של זוגות בני אותו מין להינשא; נראה כי לאפליה זו לא מסתמן פתרון, בהינתן כי מוסד הנישואים הישראלי מנוהל על ידי הרבנות הראשית, ואין אפשרות לנישואים אזרחיים (הדר, 2010). שנית, בעוד שרבים מחברי הקהילה ההומו-לסבית נהנים מחופש יחסי, ואינם זקוקים עוד לשיוך הקהילתי, הקהילה הטרנסג'נדרית והקהילה הגאה הדתית, ממשיכות לסבול מאפליה ודעות קדומות, ומחפשות להתכנס סביב תמיכת השירותים הקהילתיים (בת קול, 2012). לבסוף, עיקר ההגנה על זכויות הקהילה הגאה נעשית על ידי בתי המשפט, בעוד שהכנסת ממעטת לעסוק בנושא, ונמנעת במפגיע מלחוקק חוקים העוסקים בזוגיות ובמשפחה החד מינית (הדר, 2010). ייתכן כי חקיקה שכזו הופכת נדירה עוד יותר כל עוד המדינה אינה מופרדת מן הדת

(תהלי"ה 2012). אם כן, הדוגמאות המתוארות ממחישות את הצורך בהתערבות פסיכולוגית, שתסייע לסדר מחדש את יחסי הכוחות במציאות הישראלית. אולם, באופן מצער, דווקא שעה שהיא נקראת "להתייצב לתפקידה", נתפסת הפסיכולוגיה הישראלית בקלקלתה; לפני כחודש ימים מתפרסמת עצומה הקוראת להחרים את ספר הלימוד המרכזי בפסיכיאטריה (שנכתב במקורו בעברית), על שמציג במהדורתו החמישית טענות אנטי-הומוסקסואליות מובהקות (פורטל עצומה, 2012). כך למשל, מוצגת גישתו של Socarides (1968), אשר ראה בהומוסקסואליות הפרעה נפשית הניתנת לריפוי על ידי שיטות המרה, כגישה המקובלת היום בפסיכיאטריה (אליצור, טיאנו, מוניץ ונוימן, 2010). לפיכך, נדמה כי במטרה לחולל שינוי אמיתי, שינויים תיאורטיים בשטחי המחקר (כדוגמת השימוש בנרטיב סיפור החיים שהוצע קודם לכן), הם אולי הכרחיים, אולם הם אינם מספיקים. להערכתנו, על מנת להנהיג פסיכולוגיה פרו-אקטיבית, שאינה עוד "יושבת על הגדר", או לכל היותר "מכבה שריפות", יש לפרוץ מחוץ לגבולות מעבדות המחקר, על ידי הרחבת המודעות בכל שטחי הפרקטיקה (הכשרה והדרכה). בתקווה שכבר במסגרות הלימוד של סטודנטים בשנים הבאות, ישולבו תיאוריות עדכניות העוסקות במגדר ומיניות, ויתפסו את מקומן של תיאוריות אורתודוקסיות יותר כרעיונות מפתח. בנוסף, לאור ההומופוביה הדבקת בפסיכולוגיה מפנים, ניכר הצורך בעריכת בדיק בית, או אינטרוספקציה כפי שיכנה אותו הז'רגון המקצועי, אך שהפעם תכוון כלפיה כממסד. בכך, תוכל לא רק להציף פערים ובעיות אשר אינם זוכים לרוב להתייחסות, אלא גם להגדיר מחדש את זהותה ומטרותיה ביחס לקידום תהליכי שינוי חברתיים.

ביבליוגרפיה

אבישר, נ. (2011). התפתחות הנארטיב הפוליטי בפסיכותרפיה משנות השמונים המאוחרות ועד

ימינו. שיחות, כרך כ"ה, 118-127.

אליצור, א', טיאנו, ש', מוניץ, ח' ונוימן מ'. (2010). פרקים נבחרים בפסיכיאטריה. תל אביב:

דיונון.

אתר פרויקט גוטנברג. נדלה ב-24 לפברואר, 2012, מאתר:

<http://www.gutenberg.org/files/13611/13611-h/13611-h.htm>

בת קול. נדלה בתאריך 24 לפברואר 2012 http://www.bat-kol.org/?page_id=2

הדר, ע. (2012). הקהילה הגאה בישראל: תמונת מצב. נדלה בתאריך 24 בפברואר מאתר nrg:

<http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/057/121.htm>

יונאי, י. (1998). הדין בדבר נטייה חד-מינית בישראל: בין היסטוריה לסוציולוגיה, משפט וממשל.

חיפה: הוצאת אוניברסיטת חיפה.

יונאי, י' וספיבק ד' (1999). בין שתיקה לגינוי: הבניית הזהות של ההומואים בשיח המשפטי

בישראל 1948-1988. בתוך: ל' שלף (עורך). סוציולוגיה ישראלית מס' 2 (257-293). תל

אביב: הוצאת האוניברסיטה הפתוחה.

מילס, ש. (2005). מישל פוקו. תל אביב: רסלינג.

עזרן, ט. (2011) בתוך: מדיה ופסיכולוגיה. הרצאה במסגרת לימודי תואר ראשון בפסיכולוגיה

במרכז הבינתחומי, הרצליה.

פוקו, מ. (1996) תולדות המיניות הרצון לדעת. תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד.

פורטל עצומה. נדלה ב-24 לפברואר 2012, מאתר: <http://www.atzuma.co.il/psychiatry>

פורטל שירות ייעוץ לאזרח. ארגונים ומוסדות להט"בים. נדלה בתאריך 24 לפברואר 2012,

מהאתר: <http://shil.haifa.ac.il/shil2/jsp/general/Article.jsp?aid=299&cid=14>

פסיכולוגי. נדלה ב-24 בפברואר 2012 מאתר:

<http://www.hebpsy.net/community.asp?id=35&page=1>

תהלה". תפישת ההומוסקסואליות בישראל מהיבטיה השונים. נדלה בתאריך 24 בפברואר 2012

מאתר : <http://www.tehila.org.il/147312/research-1>

American Academy of Pediatrics, Committee on Adolescence. (1993).

Homosexuality and adolescence. *Pediatrics*, 92, 631–634.

American Psychiatric Association. (1998). *APA position statement on psychiatric*

treatment and sexual orientation. Washington, DC: Author.

American Psychoanalytic Association. (1997). Marriage resolution. Retrieved

November 27, 2003 from <http://www.apsaco.org/ctf/cgli/marriage.htm>.

American Psychoanalytic Association (2002). Position statement on gay and lesbian

parenting. Retrieved November 27, 2003, from <http://www.apsa->

[co.org/ctf/cgli/parenting.htm](http://www.apsa-co.org/ctf/cgli/parenting.htm).

American Psychological Association. (1998). Proceedings of the American

Psychological Association, Incorporated, for the Legislative Year

1997. *American Psychologist*, 53, 934–935.

Bayer, R. (1981). *Homosexuality and American psychiatry: The politics of diagnosis*.

New York: Basic Books.

Bayer, R. (1987). *Homosexuality and American psychiatry: The politics of diagnosis*.

Princeton, NJ: Princeton University Press.

Bieber, I. (1965), Clinical aspects of male homosexuality. In: *Sexual Inversion: The*

Multiple Roots of Homosexuality. Ed. J. Marmor. New York: Basic

Books.

Blechner, M. J. (1993). Homophobia in psychoanalytic writing and practice:

Commentary on Trop and Stolorow's "Defense analysis in self psychology: A

developmental view" and Hanna's "False-self sensitivity to

- countertransference: Anatomy of a single session." *Psychoanalytic Dialogues*, 3, 627-637.
- Bohan, J. A. (1990). Social constructionism and contextual history: An expanded approach to the history of psychology. *Teaching Psychology*, 17, 82-89.
- Boston Lesbian Psychologies Collective, eds. (1987). *Lesbian Psychologies: Explorations and Challenges*. Chicago, IL: University of Illinois Press.
- Brown, L. S. (1989). New voices, new visions: Toward a lesbian/gay paradigm for psychology. *Psychology of Women*, 13, 445-458.
- Cass, V.C. (1979). Homosexual identity formation: A theoretical model. *J. Homosexuality*, 4, 219-235.
- Charles, E. F. (1967). *White Reflections on Black Power*. Grand Rapids, MI.
- Clarke, V. (2002a). Resistance and normalisation in the construction of lesbian and gay families. In: *Lesbian & Gay Psychology: New Perspectives*, eds., C. Kitzinger & A. Coyle. Oxford: BPS Blackwell, pp. 98-116.
- Clarke, V. (2002b). Sameness and difference in research on lesbian parenting. *J. Community & Applied Social Psychology*, 12, 210-222.
- Clarke, V. (2008). From outsiders to motherhood to reinventing the family: Constructions of lesbian parenting in the psychological literature - 1886–2006. *Women's Studies International Forum*, 3, 118-128.
- Clarke, V., & Peel, E. (2004). Celia Kitzinger—Speaking radically about lesbianism. *Feminism & Psychology*, 14, 485-490.
- Cohler, B. J. (1982). Personal narrative and the life course. In P. Baltes & O. G. Brim (Eds.), *Life span development and behavior* (Vol. 4, pp. 205–241). New York: Academic Press.

- Cohler, B. J., & Hammack, P. L. (2007). The psychological world of the gay teenager: Social change, narrative, and “normality.” *Journal of Youth and Adolescence*, 36, 47–59.
- Coyle, A. (2004). Subverting psychology and prioritizing politics: Reflections on *The Social Construction of Lesbianism* from an irritated youth. *Feminism & Psychology*, 14, 507-510.
- Coyle, A., & Wilkinson, S. (2002). Introduction: Social psychological perspectives on lesbian and gay issues in Europe: The state of the art. *J. Community & Applied Social Psychology*, 12, 147-152.
- Dannefer, D. (1984). Adult development and social theory: A paradigmatic reappraisal. *American Sociological Review*, 49, 100–116.
- DEmilio, J., & Freedman, E. (1988). *intimate Ill~lter~A: history of sexuality in Americu*. New York: Harper & Row.
- Diamond, M. (1965). A critical evaluation of the ontogeny of human sexual behavior. *Quarterly Review of Biology*, 40, 147-175.
- Dittmer, J. (1994). *Local People: The Struggle for Civil Rights in Mississippi*. Champaign, IL.
- Division 44/Committee on Lesbian, Gay, and Bisexual Concerns Joint Task Force. (2000). Guidelines for psychotherapy with lesbian, gay, and bisexual clients. *American Psychologist*, 55, 1440–1451.
- Duberman, M. B. (1991). *Cures: A gay man’s odyssey*. New York: Dutton.
- Ellis, H. (1897). *Studies in the Psychology of Sex, Vol 1: Sexual Inversion*. London: Wilson and Macmillan.
- Feldman, M. P. (1966). Aversion therapy for sexual deviations: A critical review. *Psychological Bulletin*, 65, 65–79.

- Freud, S. (1951). A letter from Freud. *American Journal of Psychiatry*, 107, 786–787.
- Freud, S. (1953). Three essays on the theory of sexuality. In J. Strachey (Ed. And Trans.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 7, pp. 123–243). London: Hogarth Press. (Original work published in 1905).
- Freud, S. (1926/1962) *The Question of Lay Analysis*. In S Freud, *Two Short Accounts of Psychoanalysis*. Harmondsworth: Penguin.
- Frosh S. (2007). Facing political truths. *Psychotherapy and Politics International*, 5, 29-36.
- Friedan, B. (1963). *The Feminine Mystique*, New York.
- Frommer M. Homosexuality and psychoanalysis: Technical considerations revisited. *Psychoanalytic Dialogues*, 4, 215–233.
- Frost, D. M., & Ouellette, S. C. (2004). Meaningful voices: How psychologists, speaking as psychologists, can inform social policy. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 4, 219–226.
- Gergen, M. M. (1988). Toward a feminist metatheory and methodology in the social sciences. In M. Gergen (Ed.), *Feminist thought and the structure of knowledge*. New York: New York University Press.
- Glassgold, J. M (2004). *Creating allies: psychoanalysis and lesbian, gay, and Bisexual concerns*, Psychologist-Psychoanalyst: WSPP.
- Goldberg, A. E. (2010). *Lesbian and gay parents and their children: Research on the family life cycle*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Greenberg, C. L. (1998), *A Circle of Trust: Remembering SNCC*. New Brunswick, NJ.

- Hammack, P. L. (2005). The life course development of human sexual orientation: An integrative paradigm. *Human Development, 48*, 267–290.
- Hammack, P. L., & Cohler, B. J. (2009). Narrative engagement and sexual identity: An interdisciplinary approach to the study of sexual lives. In P. L. Hammack & B. J. Cohler (Eds.), *The story of sexual identity: Narrative perspectives on the gay and lesbian life course* (pp. 3–22). New York: Oxford University Press.
- Hammack, P. L., & Eric P. W. (2011). Psychology And The Politics Of Same-Sex Desire In The United States: An Analysis of Three Cases. *History of Psychology, 14*, 220–248.
- Harding, S. (1986). *The science question in feminism*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Hart, J., & Richardson, D., eds. (1981). *The Theory and Practice of Homosexuality*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Hatterer, L. (1970). *Changing Homosexuality in the Male*. New York: McGraw Hill.
- Hegarty, P. (2003). Homosexual signs and heterosexual silences: Rorschach studies of male homosexuality from 1921 to 1967. *Journal of the History of Sexuality, 12*, 400–423.
- Henriques, J., Holloway, W., Urwin, C., Venn, C., & Walkerdine, V. (1984). *Changing the subject: Psychology, social regulation, and subjectivity*. London: Methuen.
- Henwood, K., & Pidgeon, N. (1995). Remaking the link: Qualitative research and feminist standpoint theory. *Feminism and Psychology, 5*, 7-30.

- Herman, E. (1995). *The Romance of American Psychology: Political Culture in the Age of Experts*. Berkeley.
- Hirschfeld, M., & Lombardi-Nash, M. A. (1991). *Transvestites: The erotic drive to cross dress*. Buffalo, NY Prometheus Books.
- Hooker, E. (1958). Male homosexuality in the Rorschach. *Journal of Projective Techniques*, 22, 33–54.
- Hopkins, J. (2002/1969). The lesbian personality. *Lesbian & Gay Psychology Review*, 3, 40-43. [Originally published in *British J. Psychiatry*, 115, 1433-1436.]
- Herek, G. M. (2006). Legal recognition of same-sex relationships in the United States: A social science perspective. *American Psychologist*, 61, 607–621.
- Herek, G. M. (2007). Confronting sexual stigma and prejudice: Theory and practice. *Journal of Social Issues*, 63, 905–925
- Herek, G. M. (2010). Sexual Orientation Differences as Deficits: Science and Stigma in the History of American Psychology. *Perspectives on Psychological Science*, 5, 693-699.
- Katz, J. N. (2007). *The invention of heterosexuality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kauffman, L. A. (1990). The Anti-Politics of Identity. *Socialist Review* 20, 67-74.
- Kerr, C. (1963) *The Uses of the University*. Cambridge.
- Kimmel, D. C., & Browning, C. (1999). *Unification through division: Histories of the divisions of the American Psychological Association*. Dewsbury, Donald A. (Ed).
- Kinsey, A., Pomeroy, W., & Martin, C. (1948). *Sexual behavior in the human male*. Philadelphia: W. B. Saunders
- Kitzinger, C. (1987). *The social constructionism of lesbianism*. London: Sage.

- Kitzinger, C. (1988). Individualism and the feminist challenge. *Contemporary Social Psychology, 13*, 38-46.
- Kitzinger, C. (1990a). The rhetoric of pseudo science. In I. Parker & J. Shotter (Eds.), *Deconstructing social psychology* (pp. 61 -75). New York: Routledge.
- Kitzinger, C. (1990b). Heterosexism in psychology. *The Psychologist, 3*, 391-392.
- Kitzinger, C. (1994). Problematizing pleasure: Radical feminist deconstructions of sexuality and power. In H. L. Radtke & H. J. Stam (Eds.), *Power and Gender: Social relations in theory and practice* (pp. 194-209). London: Sage.
- Kitzinger, C. (1996). The token lesbian chapter. In: *Feminist Psychologies: International Perspectives*, ed., S. Wilkinson. Buckingham: Open University Press, pp. 119-144.
- Kitzinger, C., & Coyle, A. (2002). Introducing lesbian and gay psychology. In: *Lesbian & Gay Psychology: New Perspectives*, eds., A. Coyle & C. Kitzinger. Oxford: BPS Blackwell, pp. 1-29.
- Kitzinger, C., & Wilkinson, S. (2004). Social advocacy for equal marriage: The politics of “rights” and the psychology of “mental health.” *Analyses of Social Issues and Public Policy, 4*, 173–194.
- Kurdek, L. A. (1987). Sex role self schema and psychological adjustment in coupled homosexual and heterosexual men and women. *Sex Roles, 17*, 549–562.
- Latour, B., & Woolgar, S. (1979). *Laboratory life: The social construction of scientific facts*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Layton, L., Hollander, N., & Gutwill, S. (2006). *Psychoanalysis, Class and Politics: Encounters in the Clinical Setting*. London: Routledge.
- Lears, J. (1981). *No Place of Grace: Antimodernism and the Transformation of American Culture, 1880–1920*. Chicago

- Levine, S. (1995). *Degrees of Equality: The American Association of University Women and the Challenge of Twentieth-Century Feminism*. Philadelphia.
- Loss, C. P. (2011). Women's studies is in a lot of ways - consciousness raising: The Educational Origins of Identity Politics, *History of Psychology, 14*, 287–310.
- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin, 129*, 674–697.
- Mitchell, S. (1981). The psychoanalytic treatment of homosexuality: Some technical considerations. *Int. R. Psycho-Anal., 8*, 63-80.
- National Association of Social Workers, (2000). National Committee on Lesbian, Gay, and Bisexual Issues. "Reparative" or "conversion" therapies for lesbian and gay men. Retrieved February 22, 2001, from <http://www.naswdc.org/practice/reparative.html>.
- Neal, C., & Davies, D. (1996), Introduction. In: *Pink Therapy: A Guide for Counsellors and Therapists Working with Lesbian, Gay and Bisexual Clients*, eds., D. Davies & C. Neal. Buckingham: Open University Press, pp. 1-7.
- Ovesey, L. (1969). *Homosexuality and Pseudohomosexuality*. New York: Science House.
- Patterson, C. J. (2000). Family relationships of lesbians and gay men. *Journal of Marriage and the Family, 62*, 1052–1069.
- Patterson, C. J. (2006). Children of lesbian and gay parents. *Current Directions in Psychological Science, 15*, 241–244.
- Peel, E. (2001). Mundane heterosexism: Understanding incidents of the everyday. *Women's Studies International Forum, 24*, 541-554.

- Peel, E. (2002), 'The Lesbian Personality' three decades on. *Lesbian & Gay Psychology Review*, 3, 2-53.
- Perilleltsensky I. (1994). The morals and politics of psychology: psychological discourse and the status-quo. *American psychologist*, 44, 795-802.
- Rado, S. (1940). A critical examination of the concept of bisexuality. *Psychosomatic Medicine*, 2, 459–467.
- Reicher, S., & Hopkins, N. (2001). Psychology and the end of history: A critique and proposal for the psychology of social categorization. *Political Psychology*, 22, 383–407.
- Riger, S. (1992). Epistemological debates, feminist voices. *American Psychologist*, 47, 730-740.
- Rothblum, E. (2004). 'Out' standing in her field: Looking back at Celia Kitzinger's *The Social Construction of Lesbianism*. *Feminism & Psychology*, 14, 503-506.
- Schaffner, B. (1992). Recovering from the effects of hating and being hated. Presented at conference, "The Experience of Hating and Being Hated," William Alanson White Psychoanalytic Society, November 18.
- Schneider, M. S. (1986). The relationships of cohabiting lesbian and heterosexual couples: A comparison. *Psychology of Women Quarterly*, 10, 234–239.
- Schneider, M. S., Brown, L. S., & Glassgold, J. M. (2002). Implementing the Resolution on Appropriate Therapeutic Responses to Sexual Orientation: A Guide for the Perplexed. *Professional Psychology: Research and Practice*, 33, 265–276.
- Socarides, C. (1968). *The Overt Homosexual*. New York: Grune & Stratton.

- Sloan, T., ed. (2000). *Critical Psychology: Voices for Change*. Basingstoke: Macmillan.
- Stolorow, R. D., & Trop, J. L. (1992). Reply to Richards and Mitchell. *Psychoanal. Dial*, 2, 467-474.
- Stonewall, (2004). Equal as Parents. Accessed 5 January 2005: http://www.stonewall.org.uk/docs/equal_as_parents.pdf.
- Tasker, F. (2002). Lesbian and gay parenting. In: *Lesbian & Gay Psychology: New Perspectives*, eds., A. Coyle & C. Kitzinger. Oxford: BPS Blackwell, pp. 81-97.
- Tasker, F., & Golombok, S. (1997). *Growing Up in a Lesbian Family: Effects on Child Development*. New York, NY: The Guilford Press.
- Tiefer, L. (1988). A feminist perspective on sexology and sexuality. In M. M. Gergen (Ed.), *Feminist thought and the structure of knowledge* (pp. 16-26). New York: New York University Press.
- Turk, K. (2010). Out of the Revolution, into the Mainstream: Employment Activism in the NOW Sears Campaign and the Growing Pains of Liberal Feminism, *Journal of American History*, 97.2, 399–423.
- Walker, J., L. (1994). *Mobilizing Interest Groups in America: Patrons, Professions, and Social Movement*. Ann Arbor.
- Wallston, B. S., & Grady, K. (1985). *Integrating the feminist critique and the crisis in social psychology: Another look at research methods*. In V. E.
- Warner, M. (1999). *The trouble with normal: Sex, politics, and the ethics of queer life*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Washington State Psychological Association. (1991). *Policy statement on sexual orientation conversion therapy*. Unpublished document.

Wheeler, W. M. (1949). An analysis of Rorschach indices of male homosexuality.

Rorschach Research Exchange, 13, 97–126.

White, J. W., Bondurant, B., & Travis, C. B. (2000). *Sexuality, society, and*

feminism. Psychology of women. Travis, Cheryl Brown (Ed); White,

Jacquelyn W. (Ed).